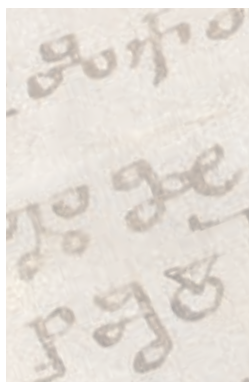
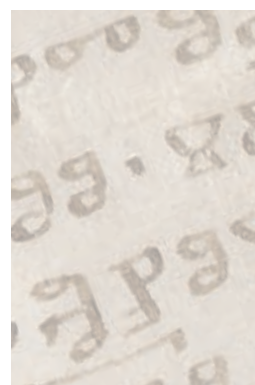
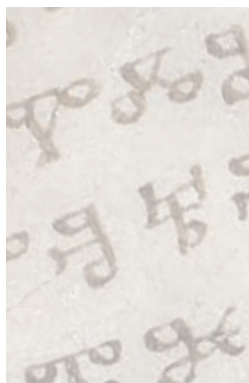

CYRILOMETODĚJSKÁ MISIE A EVROPA

1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu

Pavel Kouřil a kol.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.

**VELKÁ
MORAVA**

1150 let křesťanství ve střední Evropě

Cyril a Metoděj
1150 let

CYRILOMETODĚJSKÁ MISIE A EVROPA

– 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu

Pavel Kouřil a kol.

CYRILOMETODĚJSKÁ MISIE A EVROPA

– 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu

Pavel Kouřil a kol.

Publikace byla financována z projektu Ministerstva kultury NAKI „Velká Morava a 1150 let křesťanství ve středu Evropy“, pro r. 2012–2015, identifikační kód DF12P01OVV010 a za podpory Akademie věd České republiky.

Cyrlometodějská misie a Evropa

– 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu

Vedoucí autorského kolektivu:	doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.
Autoři:	Maddalena Betti, Ph.D., prof. Ivan Biliarsky, DrSc., PhDr. Ivana Boháčová, Ph.D., PhDr. František Čajka, Ph.D., Mgr. Václav Čermák, Ph.D., PhDr. Eva Doležalová, Ph.D., doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc., PhDr. Milan Hanuliak, DrSc., prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc., prof. PhDr. Martin Homza, Ph.D., prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc., prof. Sergej A. Ivanov, prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D., prof. Dr. hab. Krzysztof Jaworski, assoc. prof. Marija A. Jovčeva, Mgr. David Kalhous, Ph.D., doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D., PhDr. Blanka Kavánová, CSc., prom. fil. Václav Konzal, doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc., PhDr. Pavel Kůrka, Th.D., Mgr. Nada Labancová, Ph.D., prof. Dr. Christian Lübke, Prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D., prof. PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc., doc. PhDr. Jiří Mikulec, CSc., Mgr. Tomáš Parma, Ph.D., PhDr. Karol Pieta, DrSc., Mgr. Štefan Pilát, Ph.D., PhDr. Lumír Poláček, CSc., prof. Dr. hab. Jacek Poleski, PhDr. Nada Profantová, CSc., ao. Univ.-Prof. Dr. Johannes Reinhart, prof. PhDr. Alexander T. Ruttkay, DrSc., prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc., Dr. Marek Stawski, Ján Steinhübel, CSc., prof. em. Francis J. Thomson, prof. Christo Trendafilov, Anatolij A. Turilov, Ph.D., PhDr., Dr.h.c. Vladimír Vavřínek, CSc., prof. PhDr. Radoslav Večerka, DrSc., Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D., prof. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D., prof. em. Dr. Herwig Wolfram, prof. Ian Wood, prof. Giorgio Ziffer, prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.
Recenzenti:	prof. PhDr. Jan Klápště, CSc. prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc.
Technický editor:	Mgr. Jana Fantová
Korektury pramenů:	Mgr. David Kalhous, Ph.D.
Korektury staroslověnských textů:	Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.
Korektury anglického jazyka:	Bc. Tereza Bartošková Paul Michael Maddocks, M.A.
Překlady anglického jazyka:	Louise Bromby Dott. Eva Cimlerová Mgr. Jana Kličová Mgr. Adam Kulhavý Ing. Yvona Levíčková Lingea s.r.o. Mgr. Petra Melichar, Ph.D. Mgr. Eva Mošová
Překlady německého jazyka:	Mgr. Tomáš Butela Lingea s.r.o.
Překlady ruského jazyka:	PhDr. Stanislav Oplatek
Překlady polského jazyka:	Mgr. Jana Gryc
Redakce:	Mgr. Zdenka Kosarová Mgr. Jana Gryc
Obálka, grafická úprava a tisk:	Arte73, s.r.o.

Cyrlometodějská misie a Evropa – 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu

Předmluva (Pavel Kouřil)	8
ÚVOD	
Vladimír Vavřínek – Universalismus cyrilometodějské misie	12
PŘEDPOKLADY	
Josef Žemlička – Christianizace a etatizační proces ve střední Evropě	22
Herwig Wolfram – Bavorská misie v Panonii v 9. století	28
Ian Wood – Latinská hagiografická literatura dokumentující misijní cesty od Rimberta po Bruna z Querfurtu	34
David Kalhous – Několik poznámek k sociální struktuře Velké Moravy	40
Zdeněk Měřínský – Pohanství a počátky křesťanství na Moravě a ve Slezsku	48
Lumír Poláček – Velkomoravská sakrální architektura – nové výzkumy, nové otázky	66
Luděk Galuška – Křesťanství v období byzantské misie a Metodějova arcibiskupství na bázi archeologických pramenů z oblasti Veligradu – Starého Města a Uherské Hradiště	74
Christian Lübke – Z perspektivy Východofrancké říše: Morava a její mocenský vzestup za knížete Rostislava	86
Jiří Macháček – Byzantská misie a doklady jejího působení na Pohansku u Břeclavi	92
Pavel Kouřil – Archeologické doklady křesťanství v památkách hmotné kultury 9. až 10. století na Moravě se zaměřením na křížky	102
Blanka Kavánová – Rekonstrukce relikviáře z Mikulčic	114
Alexander T. Ruttkay – Počiatky kresťanstva a včasnostredoveké sakrálné architektúry na území Slovenska – nové objavy a súvislosti	118
Milan Hanuliak – Karol Pieta – Odras christianizácie v hnutelných prameňoch z 9. stor. vo východných častiach Veľkej Moravy	134
Ivana Boháčová – Naďa Profantová – Čechy v době velkomoravské	148
Krzysztof Jaworski – Křesťanská Velká Morava a slezské země na konci 9. století	168
Jacek Poleski – Kontakty Velkomoravské říše s kmeny z oblasti Malopolska – krátká epizoda nebo společné kořeny	178
BRATŘI ZE SOLUNĚ	
Sergej Ivanov – Cyril a Metoděj mezi byzantskými misionáři: obecné rysy a unikátní vlastnosti	196
Libor Jan – Počátky moravské církevní organizace a charakter Metodějova arcibiskupství	200
Maddalena Betti – Vznik Sancta Ecclesia Marabensis: Listy papeže Jana VIII. (872–882)	206
Ivan Biliarsky – První stať Zákona sudnyho ljudem a právní dědictví moravské misie svatých bratří Cyrila a Metoděje	210
Ján Steinhübel – Metodov konflikt s bavorskými biskupmi	220
Petr Charvát – A montibus usque ad mare: Morava a Benátky v 9. století	226
Christo Trendafilov – List patriarchy Fotia katolíku Zachariáši, Konstantin Filozof a vznik prototypu misionářského jazyka v období let 860–863	230
Marija Jovčeva – Slovanská bohoslužba na Velké Moravě a její hymnografické komponenty	240
Giorgio Ziffer – Konstantin-Cyřil, Metoděj a filologie	250
Radoslav Večerka – Kyjevské listy a Velká Morava	252
Štefan Pilát – Cyrilometodějský překlad apoštola a jeho další vývoj v slovanské rukopisné tradici	256
Miroslav Vepřek – Staroslověnské paraliturgické památky velkomoravského a českého původu	268
Anatolij Turilov – K výzkumu velkomoravského písemného dědictví: předběžné závěry, sporné otázky a perspektivy	272

PAMĚŤ

Václav Konzal – Kontinuita slovanské liturgie v přemyslovských Čechách	282
Petr Sommer – Svatý Prokop a Sázavský klášter	284
František Čajka – Srbskocírkevněslovanský rukopis Modlitby sv. Řehoře	288
Václav Čermák – Církevněslovanské písemnictví Slovanského kláštera v Praze	292
Martin Wihoda – Cyrilometodějská tradice v paměti přemyslovského věku	298
Eva Doležalová – Cyrilometodějská tradice v lucemburských Čechách	304
Antonín Kalous – Cyrilometodějská tradice v pozdně středověkých českých zemích	310
Pavel Kůrka – Ohlasy cyrilometodějské tradice v české reformaci	318
Tomáš Parma – Cyrilometodějské dědictví v rekatolizačních plánech na Moravě	322
Jiří Mikulec – Cyrilometodějská tradice v barokních Čechách	330
Johannes Reinhart – Velkomoravské dědictví v jihoslovanském písemnictví	338
Marek Stawski – Cyrilometodějská tradice v Polsku: Kristiánova legenda ve službách jagellonských ambicí	346
Martin Homza – Cyrilo-metodská tradícia v staršej uhorskej a slovenskej historiografii do konca 16. storočia	352
Nad'a Labancová – Obraz svätých Konštantína a Metoda v slovenskej literatúre 17.–18. storočia	358
Michaela Soleiman pour Hashemi – Vídeňská cyrilometodějská kázání 18. století	364
Francis J. Thomson – Život Metoděje a Cyrila v menologiu Demetria Tuptala	370

A MONTIBUS USQUE AD MARE: MORAVA A BENÁTKY V 9. STOLETÍ

Petr Charvát

This is a contribution on relations between the early state of Moravia and the Italian city of Venice in the 9th century. The author passes in review the historical, philological and archaeological evidence which is currently at our disposal. Both regions were apparently in contact at least since the fifties of the 9th century. The Thessalonica brothers themselves passed through Venice at least upon one occasion. We know of an important personage, priest John of Venice, who served Svatopluk, ruler of Moravia, in diplomatic missions. Some loanwords in Old Church Slavonic imply a considerable significance of contacts between old Moravia and, most probably, the Friuli-Veneto ecclesiastical centres (Old Church Slavonic uses a term of Latin origin for Holy Communion). Archaeological finds bear out contacts in the sphere of church architecture, as well as in that of minor arts.

Key words: medieval history, medieval Moravia, Venice

Klíčová slova: dějiny středověké, Morava středověká, Benátky

Téma, se kterým vstupuji po laskavém pozvání vydavatelů do tohoto sborníku, bylo již v literatuře pertraktováno.¹ Od oné doby však uplynul nějaký čas, a hodí se tedy nahlédnout problematiku nově a pokusit se zjistit, máme-li k otázce styků mezi ústředím rané moravské státnosti a jedním z nejdůležitějších evropských ohnisek raně středověkého dálkového obchodu k dispozici nové informace.

V dokladovém materiálu písemných pramenů se kontakt mezi Moravou a republikou na lagunách Jadranu objevuje na třech místech. Dle *Života Konstantinova* dostihl roku 867 oba bratry, vracející se z Moravy do Byzance, právě v Benátkách vyslanec papežské kurie, aby jim vyřídil pontifikovo pozvání k debatě o povaze jejich moravského působení přímo v Římě.²

Druhý případ se týká Svatoplukova dvořana, klerika jménem Jan z Benátek (Johannes de Venetiis). Ten vystupuje v písemných pramenech roku 874 v doprovodu moravského vládcy Svatopluka jako vedoucí vladařova poselstva k panovníkovi Ludvíkovi Němcí, s nímž sjednal forchheimský mír.³ Roku 879 ho pak Svatopluk pověřil dosti citlivým posláním v Římě: před papežským stolcem měl vyvrátit obvinění arcibiskupa Metoděje z šíření bludů a ujistit pontifika o tom, že se moravský církevní život nikterak neodlišuje od zásad ekumenického křesťanství. To se obratnému diplomatovi zjevně zdařilo; následujícího roku přinesl dokonce z Říma na Moravu papežskou

bulu *Industriae tuae*.⁴ V římských pramenech však zachycujeme osobu stejného jména, označovanou jako *fidelis familiaris noster* či *venerabilis presbyter*, v prostředí papežské kurie za Jana VIII. (872–882). Tento Jan ovšem pobýval v Římě a poté na misii v charvátské Dalmácii téměř ve stejné době, v níž se konaly forchheimské rozhovory, což naznačuje, že sotva půjde o jednu jedinou osobu.⁵ Tuto úvahu zjevně neučinil ve svém nejnovějším textu Martin Eggers, který totožnost obou Janů pokládá za prokázanou.⁶

Ve známém Cividalském evangeliáři se některý z našich protagonistů objevuje jako prb Johannes de Venetiis.⁷ Zmíněný rukopis vznikl zřejmě na sklonku 6. století v některém z významných friaulských klášterů, položeném na poutnické cestě do nitra Itálie, snad v San Giovanni al Timaro poblíž města Duino, případně v bližší neznámé kapitule, možná dokonce akvilejské.⁸ Později přešel do majetku akvilejských patriarchů a odtud se dostal roku 1409 do Cividale. Od konce 8. století byla na první stránky tohoto rukopisu zapisována jména osob, které řeholní ústav navštívily (*venerunt in isto monasterio*), a také těch, které si zanesení do rukopisu výslovně vyžádaly (*nomina sua scribere rogaverunt*). Osobní jména zde uvedená pocházejí z germánských, resp. langobardských, slovanských⁹ a bulharských jazykových oblastí. Snad kolem roku 866 sem byl zapsán i car Michael-Boris¹⁰ a nalézáme tu i chorvatského vladaře Trpimíra.¹¹ Tyto zápisy ustávají někdy na konci 9. století. Z osob z okruhu Pribiny a Kocela¹² tu

1 Oldřich TŮMA, *Great Moravia's Trade Contacts with the Eastern Mediterranean and the Mediating Role of Venice*, Byzantinoslavica 46, 1985, s. 67–77. Viz též Lech LECIEJEWICZ, *Great Moravia and Venice in the 9th century*, in: Dušan Čaplovič – Ján Dorula (ed.), *Central Europe in 8th–10th Centuries*, International Scientific Conference, Bratislava, October 2–4, 1995, Bratislava 1997, s. 115–120.

2 O. TŮMA, *Trade Contacts* s. 76. Viz nyní i *Žití Konstantina*, ed. Radoslav Večerk, in: MMFH II, s. 85, kap. 17, s. 110. Benátky byly v 9. století (alespoň nominálně) podřízeny Byzanci, viz Antonio CARILE, *La Romania dalla Venetiarum provincia alla signoria di Venezia*, Porphyra, roč. 5, č. 11, 2008 ("Venezia e Bisanzio"), s. 18–45; Giorgio RAVEGNANI, *Venezia Bizantina*, Porphyra, roč. 5, č. 11, 2008 ("Venezia e Bisanzio"), s. 5–17, [online]. Oba texty dostupné z: <http://www.porphyra.it/Porphyra11.pdf>, [cit. 18. 3. 2014]. Zdá se však, že v jejich případě lze počítat s poměrně vysokým stupněm integrace do byzantské kultury: Michael McCORMICK, *The Imperial Edge: Italo-Byzantine Identity, Movement and Integration, A.D. 650–950*, in: Helene Ahrweiler – Angeliki E. Laiou (ed.), *Studies on the Internal Diaspora of the Byzantine Empire*, Washington, D. C. 1998, s. 17–52, [online]. Dostupný z: <http://sites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic450602.files/McCormick%201998%20Edge.pdf>, [cit. 18. 3. 2014].

3 Marie BLÁHOVÁ, *Italiener in den böhmischen Ländern der altmährischen und frühpřemyslidischen Zeit*, CIVIS – Studi e testi, roč. 19, č. 56, 1995, na s. 104.

4 M. BLÁHOVÁ, *Italiener* s. 105.

5 Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, Praha 2006, s. 696–697.

6 Martin EGGERS, *Die Flussfahrt ostfränkischer Gesandter von Siscia nach Bulgarien (892) in weiterem historischem Kontext*, Südost-Forschungen 63/64, 2004–2005, na s. 11.

7 Udo LUDWIG, *Transalpine Beziehungen der Karolingerzeit im Spiegel der Memorialüberlieferung* (MGH Studien und Texte Bd. 25), Hannover 1999, s. 233–234, též O. TŮMA, *Trade Contacts*, s. 75–76.

8 U. LUDWIG, *Beziehungen*, s. 178.

9 *Tamtéž*, s. 178nn.

10 *Tamtéž*, s. 178nn.

11 *Tamtéž*, s. 222–224.

12 *Tamtéž*, s. 226–230.

nacházíme také jména *Szunteipulk*, *Rastisclaus*, *Szunteizina* a *Predezlau*.¹³ Nechybí ani proslulý Wiching.¹⁴ U osobního jména *Santpulk* by dokonce mohlo jít o Svatopluka II.¹⁵

S otázkou jednoho či dvou Janů nám však tento zápis příliš nepomůže, neboť na Moravu či k Charvátům by se byl ctihodný duchovní asi tak jako tak vydával přes Benátsko. Také totožnost některého z těchto Janů se stejnojmenným papežským legátem, který se z návodu Říma odebral roku 879 přes Chorvatsko do Bulharska, zůstává otevřenou otázkou.¹⁶

Upozorníme zde však i na další pramen, který by mohl vrhnout světlo na otázky spojené s působením benátského klerika či kleriků v Římě. Na reliéfu, nacházejícím se dnes v portiku římského chrámu Santa Maria in Cosmedin a ozdobeném reliéfy symbolů evangelistů a dalších motivů, čteme totiž nápis JOANNES DE VENETIA ME FECIT.¹⁷ Nápis má náležet době okolo poloviny 9. století.¹⁸ Jan z Benátek působil zřejmě u Santa Maria in Cosmedin někdy v době pontifikátu Mikuláše I. (858–867).¹⁹

Nejjednodušším řešením celé situace by přirozeně bylo posledního Jana od Santa Maria in Cosmedin pokládat za osobu s moravským diplomatem vůbec nesouvisející, což je přirozeně možné. Je ovšem nápadné, že v Římě působí právě v době blízké dramatickým dějům na Moravě dvě osoby stejného jména s evidentními vztahy k severu Itálie (sochařský sloh). Hypotéza o dvou (až třech?) Janech by tak získala další podpůrnou indicii. Jaké je správné řešení, těžko říci.

Třetí písemná zmínka o vztahu Moravy k hlavnímu přístavu Jadrana se týká neblahého osudu Metodějových žáků po mistrově smrti roku 885. Ti byli prodáni do otroctví do Benátek a teprve po slitovném zásahu byzantského hodnostáře, který náhodou v městě na lagunách prodléval, nabyli znovu své svobody.²⁰ Není vyloučeno, že cestu, po níž se nešťastníci ubírali, vyznačují specifická toponyma.²¹

Kvalitní informace o situaci na Moravě a v Čechách kolem roku 900 obsahuje hebrejská kronika *Josifon*, napsaná zřejmě v Itálii brzy po roce 953. Okolnosti, za nichž pisatel kroniky tyto informace získal, nám bohužel zůstávají zcela skryty.²²

13 *Tamtéž*, s. 230–235.

14 *Tamtéž*, s. 232–234.

15 *Tamtéž*, s. 216–217.

16 Florin CURTA, *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*, Cambridge medieval textbooks, Cambridge 2006, s. 173.

17 Jeho původní vzhled ovšem pozměnilo otesání pro vsazení do mladšího portálu z 11. století. Věci jsem se zabýval: Petr CHARVÁT, *Presbyter Johannes de Venetiis*, in: Šimon UNGERMANN – Renata PŘICHYSTALOVÁ – Michal ŠULC – Jana KREJSOVÁ (ed.), *Zaměřeno na středověk – Zdeňkovi Měřinskému k 60. narozeninám*, Praha 2010, s. 566–568.

18 Nicolette GRAY, *The Palaeography of Latin Inscriptions in the Eighth, Ninth and Tenth Centuries in Italy*, in: *Papers of the British School at Rome* vol. XVI (New Series vol. III), 1948, s. 38–163, jako č. 109, s. 119. Plastická výzdoba památky má vztah k jinému římskému nápisu vzniklému okolo poloviny 9. století, zaznamenávajícímu uložení reliquií vyjmenovaných světců (sv. Savinus ze Spoleta, sv. Caesar, sv. Šebestián, sv. Abundius, sv. Quadrag[?]) v chrámu Panny Marie na římském Aventinu: N. GRAY, *Palaeography*, č. 108, s. 118–119. Ikonografie plastické výzdoby obou památek má ráz lombardský, ne tak provedením jako spíše náplní. Epigraficky tu máme před sebou doklady „populárního slohu“, na nichž se odrazily styky s karolinskou nápisovou kulturou a lombardskou plastikou, tedy díla původu nikoli římského.

19 N. GRAY, *Palaeography*, s. 107, pozn. 41.

20 Naposledy L. LECIEJEWICZ, *Great Moravia and Venice*.

21 K tomu Rudolf PLASCHKA – Anna DRABEK, *Österreich im Hochmittelalter (907 bis 1246)*, Wien 1991, s. 479–480.

22 Ke kronice nejnověji Dariusz A. SIKORSKI, *Początki Kościoła w Polsce – Wybrane problemy*, Poznań 2012, s. 49 s lit.

Filologické bádání odkrylo stopy vztahů staroslověnsky tvořícího prostředí Moravy k friaulskému, rétorománskému či alpskorománskému prostředí v podobě jazykových výpůjček. Týká se to nejen názvu „ocel“, převzatému odtamtud někdy v 8. či na počátku 9. století,²³ ale překvapivě také staroslověnského termínu pro svátost oltářní, *vsqdb*, převzatého z latinského *usandum*.²⁴

Benátky představovaly nepochybně již v raném středověku, a specificky v 9. století, ústředí dálkového obchodu první velikosti, využívající jak své chráněné polohy, tak své otevřenosti do Středozevního moře, k intenzivnímu komerčnímu podnikání, spojujícímu centra vyspělé výroby a obchodu, především na východním a jižním pobřeží Středozevního moře, s oblastmi podél jeho břehu severního.²⁵ Ujaly se tak zprostředkovatelské role mezi spotřebiteli, kteří hledali luxusní prestižní zboží zpracované s výraznou přidanou hodnotou, a oněmi, kteří se snažili opatřit si přístup k surovinám a polotovarům v jejich domovině buď nedostupných, nebo přístupných jen velmi těžko.

Jeden z hlavních artiklů benátského obchodu naší doby představovali nepochybně otroci a otrokyně, a to zvláště z oblastí slovansky hovořících, jejichž vytěžování nepředstavovalo pro benátské otrokáře a jejich dodavatele problém etický ani katechetický.²⁶ Benátky se tak staly vyhledávaným cílem zásobovatelů tímto „zbožím“, jehož zákaz bylo nutno několikrát

23 František V. MAREŠ, *Die Metalle bei den alten Slawen im Lichte des Wortschatzes*, *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 113/11, 1976, s. 247–256; přetištěno F. V. MAREŠ, *Cyriometodějská tradice a slavistika*, Praha 2000, s. 583–589.

24 F. V. MAREŠ, *Das altkirchenslawische vsqdb*, „communio, eucharistia“, in: D. Messner (Hrsg.), *Das romanische in den Ostalpen*, *Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historischen Klasse*, Bd. 442, Wien 1984, s. 125–131; přetištěno F. V. MAREŠ, *Tradice*, s. 578–581. O křesťanských misích u západních Slovanů nyní i D. SIKORSKI, *Początki*, s. 194–207.

25 Dějiny Benátek v raném středověku viz Andrea DA MOSTO, *I dogi di Venezia*, Firenze – Milano 2003. K novým archeologickým výzkumům v oblasti viz Sauro GELICHI, *Flourishing Places in Northeastern Italy. Towns and Emporia between Late Antiquity and the Carolingian age*, in: Joachim Henning (ed.), *Post-Roman Towns and Trade in Europe, Byzantium and the Near East*, vol. 1: *The Heirs of Roman West (Millennium-Studien 5/1)*, Berlin – New York 2007, s. 77–104, text dostupný z adresy <http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a150503+0001.pdf>, [cit. 18. 3. 2014]; Sauro GELICHI, *The rise of an early medieval emporium and the economy of Italy in the late Longobard age*, *Annales – Series Historia et Sociologia* 18/2, 2008, s. 319–336, [online]. Dostupný z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dlib.si%2Fstream%2FURN%3ANBN%3ASI%3ADOC-SXWOPMKH%2F5088d8f8-aff6-4c9d-bf40-de0a37642-306%2FPDF&ei=hu_JUb_-O4rQsgb8glGQCg&usq=AFQjCNEpdA96aEX-6M13g6D-WeNZ8E1DitW&sig2=1T9J0ka2b2jwy55k4VHKRQ&bvm=bv.48293060,bs.1,d.ZWU [cit. 18. 3. 2014]; též Richard HODGES, *Aistulf and the Adriatic Sea*, *Acta Archaeologica* 79, København 2008, s. 274–281 (souhrn nových bádání v oblasti Jadrana, mj. povrchové průzkumy v Comacchio – starší než Benátky, tj. 8.–9. století). Viz též Michael McCORMICK, *Where do trading towns come from? Early medieval Venice and the northern emporia*, in: J. Henning (ed.), *Post-Roman Towns and Trade in Europe, Byzantium and the Near East*, vol. 1: *The Heirs of Roman West (Millennium-Studien 5/1)*, Berlin – New York 2007, s. 41–68, [online]. Dostupný z: <http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a150503+0001.pdf> [cit. 18. 3. 2014].

26 O otroctví v raném středověku se nyní obsáhle rozepsal Nicolas CARRIER, *Les usages de la servitude – Seigneurs et paysans dans le royaume de Bourgogne (VIe–XVe siècle)*, Paris 2012, s. 41–96, 97–132, 133–194. Prameny zachycují dokonce propuštění kněze z otroctví, a to v okamžiku, kdy ho světská vrchnost předává vrchnosti duchovní, která ho hodlá jmenovat farním knězem k určitému kostelu (TÝŽ, s. 167–168). „Otroci“ byli připoutáni k půdě, nesměli ji opustit, ale nemohla jim být vzata (TÝŽ s. 182). Před rokem 850 se v Burgundsku podrobně označovala postavení služebného personálu (TÝŽ s. 184), mezi lety 850 a 1150 tam však byli lidé odevzdáváni do vlastnictví se svými statky, ženami a dětmi pod souhrnným označením servi či mancipia (TÝŽ s. 181), s tím, že *servus* = všeobecný výraz pro poddaného (TÝŽ s. 184); Výklad pramenního termínu „slave-holding society“ (Carl HAMMER, *A Large-Scale Slave Society of the Early Middle Ages – Slaves and their families in early medieval Bavaria*, Aldershot – Burlington 2002) závisí tedy na tom, co přesně označuje termín *servus*, jehož obsah se zjevně v čase mění; viz též J. HENNING, *Strong Rulers – Weak Economy? Rome, the Carolingians and the Archaeology of Slavery in the First Millennium AD*, in: Jennifer Davis – M. McCormick (ed.), *The Long Morning of Medieval Europe – New Directions in Early Medieval Studies*, Aldershot and Burlington 2008, s. 33–54, [online]. Dostupný z: http://books.google.cz/books?id=e7b_LPPpL88C&pg=PA1&pg=PA1&dq=the+long+morning+of+medieval+europe&source=bl&ots=JXt809Kf9g&sig=55MVIDgnPz4MqTKGTa17_qVkg5g&hl=cs&sa=X&ei=7ebJUanhO8P308-pgcAl8&sqi=2&ved=0CDkQ6AEwAQ [cit. 18. 3. 2014].

opakovat, až byl prosazen někdy v 60. letech 10. století. O prodejích slovanských otroků do Itálie a dále víme především z písemných pramenů od 9. století.²⁷

Uvedme si jeden konkrétní příklad, výjimečný detailními informacemi, které poskytuje. Z roku 906 pochází dopis paní Berty, „královny všech Franků“, choti toskánského markraběte jménem Adalberto II il Ricco, adresovaný bagdádskému chalífovi jménem al-Muktafi. Paní Berta v něm sděluje, že se od muslimských zajatců v námořní válce se státy muslimského Maghribu v Pise dozvěděla o jeho slávě a moci, a rozhodla se s ním vstoupit do spojenectví. Jako gesto dobré vůle přineslo chalífovi Bertino poselstvo četné dary: padesát mečů, padesát štítů, padesát kopí, dvacet zlatotkaných rouch, dvacet slovanských kleštěnců a dvacet půvabných a dobře rostlých slovanských otrokyní. Dále věnovala markraběnce chalífovi deset velkých psů, sedm sokolů, sedm krahujců, hedvábný stan se vším příslušenstvím, dvacet vlněných rouch zbarvených podivuhodným způsobem barvivem z mořských mlžů tak, že látka měnila barvu v každou hodinu dne. Přidala ještě tři francké ptáky vydávající děsivý křik a tlukoucí křídly, byly-li jim předloženy otrávené jídlo či nápoj, a rovněž skleněné korále, umožňující bezbolestně vyjmát z těla hroty šípů či kopí.²⁸ Podobných dokladů máme k dispozici více.²⁹

Odkud se brali slovanští otroci v Toskánsku? Šlo o další export z Benátek, nebo se tam dostávali odjinud – například z muslimského Španělska či ze severní Afriky? Město na lagunách navštěvovali obchodníci z celé Evropy, zvláště ovšem Středomoří, a výrazné styky je spojovaly s oblastmi podřízenými muslimskému chalífátu.³⁰ V tom směru je třeba připomenout jedno z nových zjištění, které by mohlo osvětlit informaci, se kterou si současné bádání stále neví rady, jakkoli ji máme k dispozici již dostatečně dlouho. Ve 40. letech 9. století popsal chalífův ministr pošt a spojů jménem Ibn Churdasbīh ve své *Knize cest a království* podnikatelské aktivity kupeckého spolu, který nazval *Rádhánija*.³¹ Tito velkoobchodníci měli ze svých základů v muslimském Španělsku rozvíjet dalekosáhlé komerční aktivity napříč zeměmi Franků, Slovanů a střední Asii až do Číny. Uživali údajně i cesty námořní, Středomořím mořem přes Suezskou šíji a dále mořem Rudým do Indického oceánu opět až do Číny. Churdasbīhovy informace o Rádhániji vzbuzovaly u badatelů pocity rozporuplné a spíše skeptické. Nyní ovšem vzešel z pramenů indických poznatek o obchodním spolku jménem *Añjuvaṇṇam*, sdružujícím především podnikatele původu západoasijského a vyvíjející v 9. století činnost v kontinentálních

rozměrech od Arábie až po Indonésii.³² Námořní trasa, po níž spolek *Añjuvaṇṇam* obchodoval, představuje rozhodně více než polovinu vzdálenosti, kterou měly po mořích jižní polokoule překonávat koráby *Rádhánije*. Existence spolku *Añjuvaṇṇam* tedy představuje doklad o mimořádném „akčním rádiu“ raně středověkých velkoobchodníků a činí skutečnou existenci *Rádhánije* ne-li prokázanou, tedy alespoň možnou a představitelnou.

Pokud se týče materiálu archeologického, povšimněme si nejprve mobiliáře, který je třeba z našich úvah vyloučit. To se týká především moravských, resp. mikulčických nálezů italských mincí přelomu 9. a 10. století, získaných s největší pravděpodobností při uherských nájezdech na severní Itálii. Jak se octly v Mikulčicích, a co vypovídají o moravském vztahu k těmto nájezdům, nám zůstává skryto.³³ Antická jaspisová gema nalezená v jednom z mikulčických hrobů a představující shluk hlavy božské (?), hlavy lidské a hlavy dravého ptáka (*gryllos*), vzešla sice velmi pravděpodobně odkudsi z východního Středomoří, na Moravu se však mohla dostat jakýmkoli zprostředkováním.³⁴ Mikulčický kostěný či parohový terčík s vyobrazením čtvernožce s protáhlým čenichem a rohy, útočícím na velkého plazovitého nepřítele (krokodýla?) představuje s největší pravděpodobností dílo pozdně antické a nenáleží tedy středověké epoše. Analogie zachycují podobnou bájnou bytost jen do průběhu 7. století,³⁵ poté se původně celistvá ikona rozpadá ve dvě vzájemně se doplňující složky tvořící dohromady (také) zvířetníkové znamení Kozoroha (a případně též Střelce), k němuž měl vztah pravděpodobně už obraz původní.³⁶

Je pravděpodobně vhodné znovu upozornit na skutečnost, že moravský šperk 9. století nemá podle úsudku znalců ani s Byzancí,³⁷ ani s islámským Orientem nic společného.³⁸ U nálezů byzantského původu nastává samozřejmě problém, že se na moravské území mohly dostat prakticky odkudkoli včetně

32 Yellava SUBBARAYALU, *Añjuvaṇṇam: A Maritime Trade Guild of Medieval Times*, in: Y. Subbarayalu, *South India under the Cholas*, New Delhi 2012, s. 176–187. Šlo o kupecký spolek západoasijských námořních obchodníků (Arabové, Peršané, Židé, Syřané, křesťané). V nápisích se objevuje od poloviny 9. století, od Arábie až po Jávnu. Po roce 1000 byli členy *Añjuvaṇṇam* už asi hlavně muslimové; zmínky o nich se v Indii dějí v nápisích umístěných na pobřeží moře. Spolek *Añjuvaṇṇam* fungoval do konce 13. století, poté z pramenů mizí (zde na s. 185–187).

33 K oněm nálezům mincí nyní Marian MAZUCH, *Výzkumy severního podhradí hradiště Valy u Mikulčic: k otázce násilného zániku velkomoravských mocenských center na počátku 10. věku*, in: Jiří Doležel – Martin Wihoda (ed.), *Mezi raným a vrcholným středověkem*, Pavlu Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátel, kolegů a žáků, Brno 2012, s. 137–159, na s. 150 (mince zaražené v Pavii a v Miláně v letech 894–895 nebo 896–898, pocházejí z vrstvy nad hroby). K Mikulčicím nejnověji Lumír POLÁČEK – Petra MAŘÍKOVÁ VLČKOVÁ, *The archaeology of Mikulčice 1*, 1. vyd., Brno 2008.

34 P. CHARVÁT, *Fliege hoch, du stolzer Adler: Eine orientalische Gemme aus frühmittelalterlichen Mähren*, CIVIS – studi e testi, roč. 29, č. 86, 2005, s. 105–114, [online]. Dostupný z: <http://web.ff.cuni.cz/ustavy/uprav/pages/publikace/charvat.deutsch.doc> [cit. 18. 3. 2014].

35 P. CHARVÁT, *Velká Morava a koptský Egypt*, Památky archeologické 77, 1986, s. 5–17; TÝŽ, *Die Langobarden und Böhmen*, CIVIS – Studi e testi, roč. 19, č. 55, 1995, s. 7–14, zvl. s. 9–11. K tomu dále Claudio FRANZONI – Enrica PAGELLA, *Arte in Piemonte – Antichità e Medioevo*, Ivrea (To) 2002, s. 48, Fig. 50 – *Orafo lombardo*, relikvíř s relikviemi Santa Presepe, Santo Sepolcro, kamenem, jímž kamenován sv. Eusebius, a relikviemi dalších mučedníků, 2. polovina 7. století až počátek 8. století, dnes uložen ve Vercelli, Museo del Tesoro della Cattedrale. Vakovitý raně středověký relikvíř, na spodní části pravouhlá podvojná pole se zvířaty otvíracími tlamy a vyplazujícími jazyky čelně proti sobě, v okrouhlých medailonech zvíře s tělem z pletence a hlavou, zobcem a rohy podobné bytosti z mikulčického kotouče.

36 Takovou výzdobu nese slonovinový hřebec, zhotovený snad na dvoře západofranckého krále Karla Lysého (840–877): Michael PETER, *Elfenbeinkamm aus Pavia*, in: Matthias Puhle – Gabriele Köster (ed.), *Otto der Grosse und das römische Reich, Kaisertum von der Antike zum Mittelalter*, Regensburg – Magdeburg 2012, s. 495–496.

37 Hanna KÓČKA KRENZ, *Biżuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*, Poznań 1993, s. 152–153.

38 Jennifer K. ZIMMER, *Early Islamic Bead Earrings*, in: Na'ama Brosh (ed.), *Jewellery and Goldsmithing in the Islamic World*, International Symposium, The Israel Museum 1987, Jerusalem 1991, s. 39–53, zvl. s. 47–50. Za citaci vděčím svému učenému kolegovi a příteli Ludvíku Kalusovi (Université de Paris IV – Panthéon – Sorbonne).

27 O. TŮMA, *Trade Contacts*, s. 67–68. K tomu dále L. LECIEJEWICZ, *Great Moravia*, s. 115–120; dále Catia Renzi RIZZO, *Pisa e il mare nell'Alto Medioevo*, in: Marco Tangheroni (ed.), *Pisa e il Mediterraneo – Uomini, merci, idee dagli Etruschi ai Medici*, Pisa – Milano 2003, s. 121–125; jakož i Khalil 'ATHAMINA, *How did Islam contribute to change the legal status of women: The case of the jawārī, or the female slaves*, in: *Esclavitud e islam*, Sección monográfica de Al-Qantara, Revista de estudios árabes XXVIII/1–2, 2007, s. 383–408. Nález možného otrockého okovu z hradiště Chotěbuz – Podobora: Pavel KOURIL, *Slovanské osídlení českého Slezska*, Brno – Český Těšín 1994, s. 156, tab. XIII: 1 na s. 217.

28 C. R. RIZZO, *Pisa e il mare*, s. 123–124.

29 K. ATHAMINA, *How did Islam*, s. 389. Roku 886 měla jiná „královna všech Franků“ zaslát chalífovi po dvaceti slovanských otrocích a otrokyních.

30 K tomu již Dietrich CLAUDE, *Der Handel im westlichen Mittelmeer während des frühen Mittelalters*, Untersuchungen zu Handel und Verkehr im Mittel- und Nordeuropa II. Kolloquium der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas 1980, Göttingen 1985, s. 241; a nyní Stefano CARBONI, *Moments of Vision: Venice and the Islamic World, 828–1797*, in: St. Carboni (ed.), *Venice and the Islamic World 828–1797*, New York – New Haven – London 2007, s. 12–35.

31 K tomu Petr CHARVÁT, *Slyšte volání muezzinovo – Česká země a arabský svět ve starším středověku (do roku 1300)*, Plzeň 2010, s. 30–33.

„mezistanic“ v Evropě západní. Proto bude užitečné počítat pouze s takovými předměty, u nichž navozuje možnost přivezení přes severní Itálii jejich povaha či příslušné kontextuální informace.³⁹ K informacím vrhajícím světlo na logistiku styků mezi Moravou a středomořskou oblastí v raném středověku patří nálezy kostí osla, u nichž se uvažuje o středomořském původu zvířete.⁴⁰ Archeologické doklady kontaktní trasy Itálie a Podunají soustředil Dietrich Claude.⁴¹

Drobný mikulčický relikvíářík s dvojitou čočkou z kvalitního červeného skla, ozdobenou pravými perlami navlečenými na stříbrném drátku a obsahujícího krev Páně, se na Moravu mohl dostat z Reichenu, ale také přímo z Říma.⁴² V takovém případě by doprava přes Benátky představovala možnou a myslitelnou alternativu.

Středomořské kvality dosahovala zřejmě výbava a výprava některých velkomoravských architektur.⁴³ V případě chrámu v „Sadech“ u Uherského Hradiště máme dokonce před sebou v jeho třetí fázi import dvojitého kostela, jaké se často objevují v oblasti severního břehu Středozemního moře a zvláště v severní Itálii.⁴⁴

Přímý doklad styků Moravy s oblastí Jadrana a Středozemního moře pak představuje výskyt některých mořských mušlí, jmenovitě ostranek, pocházejících podle přírodovědných rozborů právě odtamtud.⁴⁵ Pravděpodobná je cesta benátským prostřednictvím v pravých perel osazených na náušnicích z hrobu 209/59 v Uherském Hradišti – Sadech vzhledem ke skutečnosti, že se pravé perly do raně středověké Evropy dovážely především z oblasti Perského zálivu.⁴⁶

Nelze vyloučit ani osobní kontakt některých Moravanů s oblastí Středomoří či příchod osob středomořského původu na Moravu. U jednoho z nebožtíků, uložených na pohřebišti u prvního kostela v Mikulčicích, konstatovali autoři antropologického ohledání přítomnost blíže nespecifikované anémie, původem snad ze Středomoří.⁴⁷ Vzhledem k tomu, že může jít o pohřební svatyni kláštera či církevní školy, by skutečně mohlo jít o příchozího z jihu.⁴⁸

Obtížný problém před námi stojí v případě ušlechtilých nerostů řecského původu, použitých na některých velkomoravských náročných architekturách (*porfido verde antico*).⁴⁹ Může tu jít o spolia ze sta-

veb římských, jakkoli moderní bádání se k možnosti získávat větší objemy náročnějších materiálů ze zřícenin antických staveb staví spíše skepticky.⁵⁰ Pokud si ovšem všimneme distribuce esteticky působících minerálů těžných (nejen) na Peloponnésu, a užitých na řadě významných architektur raně středověké Evropy a Středomoří (Jeruzalém, Córdoba, Bavorsko, Čachy, Hedeby/Haithabu [*porfido rosso*], Kyjev),⁵¹ pak jejich doprava benátským prostřednictvím představuje alternativu rozhodně stojící za úvahu.⁵²

Pozornost si rozhodně zaslouží i symbolika drahokamů a polodrahokamů nošených v osobních špercích a ozdobách velkomoravských elit, a její křesťanské konotace.⁵³ Tak tzv. Zelnitiovo nákončí z hrobu 96/A z pohřebiště na Starém Městě u Uherského hradiště⁵⁴ nese na lící straně ve dvou přibližně čtverhranných polích se zaoblenými rohy vždy po plošce červené barvy ve středech polí. V rozích obou polí osadil umělec po úhlopříčkách proti sobě po dvojicích plošek červených a zelených, kdežto ve cviklech členících střední část nákončí mezi oběma poli se nacházejí dvě plošky barvy nažloutlé. Barvy vytvářejí vložky skleněné, pouze v pravých horních rozích obou polí tkvějí patrně pravé almandíny. Symbolika sestavy barev červené a zelené odkazuje u středověkých církevních autorit od sv. Bedy Ctihodného na moc Páně, vykonávanou skrze stvoření a představu ráje (zelená), jakž i na pozemský život Kristův a jeho utrpení, jímž člověka vykupuje (červená).⁵⁵ V sestavě nákončí ji umělec doplnil ještě barvou nažloutlou, tedy nejspíše zlatou, symbolizující moudrost.⁵⁶ Nositel provázený moudrostí má tedy na cestě svého pozemského života upírat svou pozornost vždy ke křesťanskému příslibu ráje. Skutečnost, že do nákončí jsou zasazeny pouze dva pravé kameny, kdežto ostatní vložky vyhotovil umělec ze skla, naznačuje, že významotvorným prvkem je zde barva, nikoli materiál. Autorem či lépe inspirátorem takového programu „Zelnitiova nákončí“ byl zjevně vzdělaný křesťanský klerik, nemáme ovšem možnost rozhodnout, zda působil původně v některém z ústředí bavorských (Řezno? Pasov?) či dokonce v oblastech severoitalských, Římě či Byzanci.

Závěrem tedy konstatujeme, že o stycích Moravy 9. století s Benátkami se dozvídáme především z pramenů písemných a filologických. K nim se přidává svědectví pramenů archeologických, které, jakkoli rozmlžené a neurčité, vydávají cenná svědectví o hospodářských, náboženských a duchovních aspektech vzájemného působení moravských elit a předních kruhů města nad jadranskými lagunami, která bychom v dokladovém materiálu textů hledali marně.

Prameny

Žitije Konstantina, ed. R. VEČERKA, in: MMFH II, s. 57–115.

50 Jiří MUSIL, *Römische Ziegel*, in: L. Poláček (ed.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice sv. 2*, Brno 1997, s. 311–339.

51 Vasilios MELFOS, *Green Thessalian stone. The Byzantine quarries and the use of a unique architectural material from the Larissa area, Greece, Petroglyphic and geochemical characterization*, Oxford Journal of Archaeology 27/4, 2008, s. 387–405. O importu ušlechtilých nerostů do raně středověké Evropy též H. DANN-HEIMER, *Porfido rosso, Porfido verde und Verde antico. Exotische Steine aus dem frühmittelalterlichen Bayern*, Bayerische Vorgeschichtsblätter 71, 2006, s. 283–291.

52 K tomu viz nálezy pečeti byzantského hodnostáře jménem Theodosios Baboutzikos, který z pověření svého císaře v Benátkách, dlel v letech 840–841 v Ribe, Haithabu/Hedeby a Tissø v Pobaltí, aby získal pomoc vládařů Západu proti muslimům: M. McCORMICK, *Where do trading towns*, s. 52.

53 K tomu I. MRÁZEK, *Drahé kameny*; Hana ŠEDINOVÁ, *Symbolika drahých kamenů v kapli sv. Václava*, Umění 45, 1997, s. 32–48.

54 I. MRÁZEK, *Drahé kameny*, s. 33–34, obr. 18.

55 H. ŠEDINOVÁ, *Symbolika*, s. 43.

56 *Tamtéž*, s. 42.

39 Podobně uvažuje Nada PROFANTOVÁ, *Byzantské nálezy v 6.–11. století v Čechách a na Moravě*, in: P. Charvát – P. Maříková Vlčková (ed.), *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a raném novověku*, Praha 2008, s. 73–120, s. 85–93.

40 N. PROFANTOVÁ, *Byzantské nálezy*, s. 99.

41 D. CLAUDE, *Der Handel im westlichen Mittelmeer*, s. 138, pozn. 60; k tomu i nálezy arabských mincí na této možné trase viz P. CHARVÁT, *On Slavs, silk and the early state: The town of Čáslav in the pristine Middle Ages*, *Památky archeologické* 85/1, 1994, s. 108–153, s. 114.

42 Ivan MRÁZEK, *Drahé kameny ve středověku Moravy a Slezska*, Brno 2000, s. 39; P. CHARVÁT, *Kult krve Páně na Velké Moravě*, *Marginalia Historica* IV, Praha – Litomyšl 2001, s. 63–72.

43 Jana MAŘÍKOVÁ KUBKOVÁ, *Interiérová výzdoba raně středověkých církevních staveb*, in: P. Charvát – P. Maříková Vlčková (ed.), *Země Koruny české a východní Středomoří ve středověku a raném novověku*, Praha 2008, s. 125–129.

44 P. CHARVÁT, *Eine frühmittelalterliche Doppelkirche in Mähren: Ihr Ursprung, Charakter und Deutung*, *Civis – studi e testi*, roč. 25, č. 74, 2001, s. 79–90.

45 N. PROFANTOVÁ, *Byzantské nálezy*, s. 98; I. MRÁZEK, *Drahé kameny*, s. 35–37.

46 I. MRÁZEK, *Drahé kameny*, s. 34–35, obr. 19, s. 35, 44. Obdobně je tomu zřejmě s pravými perlami z mikulčického relikvíáříku s krví Páně (viz výše); I. MRÁZEK, *Drahé kameny*, s. 39, 44.

47 Milan STLOUKAL – Luboš VYHNÁNEK, *Slované z velkomoravských Mikulčic*, Praha 1976, s. 146–147.

48 M. STLOUKAL – L. VYHNÁNEK, *Slované*, s. 38.

49 I. MRÁZEK, *Drahé kameny*, s. 29–30.

AUTOŘI TEXTŮ

Maddalena Betti, Ph.D.

Università degli Studi di Padova, Dip. di Storia
marlenebetti@hotmail.com

prof. Ivan Biliarsky, DrSc.

Istoricheski institut, Bălgarska akademija na naukite, Sofia
ivan.biliarski@gmail.com

PhDr. Ivana Boháčová, Ph.D.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Praha, v. v. i.
bohacova@arup.cas.cz

PhDr. František Čajka, Ph.D.

Slovanský ústav Akademie věd ČR Praha, v. v. i.
cajka@slu.cas.cz

Mgr. Václav Čermák, Ph.D.

Slovanský ústav Akademie věd ČR Praha, v. v. i.
cermakva@slu.cas.cz

PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.

Historický ústav Akademie věd ČR Praha, v. v. i.
dolezal@hiu.cas.cz

doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc.

Moravské zemské muzeum Brno
lgaluska@mzm.cz

PhDr. Milan Hanuliak, DrSc.

Archeologický ústav SAV v Nitre
nrauhanu@savba.sk

prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.

Ústav české literatury Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno
michaela@phil.muni.cz

prof. PhDr. Martin Homza, Ph.D.

Katedra slovenských dejín Filozofická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Martin.homza@fphil.uniba.sk

prof. PhDr. Petr Charvát, DrSc.

Katedra blízkovýchodních studií Filozofické fakulty
Západočeské univerzity v Plzni
pcharvat@kbs.zcu.cz

prof. Sergej A. Ivanov

National Research University, Higher School of Economics
in Moscow
s.ark.ivanov@gmail.com

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.

Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno
jan@phil.muni.cz

prof. Dr. hab. Krzysztof Jaworski

Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego
kjaworskidom@poczta.onet.pl

assoc. prof. Marija A. Jovčeva

Instituta za literatura, Bălgarska akademija na naukite, Sofia
yovchevama@gmail.com

Mgr. David Kalhous, Ph.D.

Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity Brno
merowech@mail.muni.cz

doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého
v Olomouci
antonin.kalous@upol.cz

PhDr. Blanka Kavanová, CSc.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
kavanova@arub.cz

prom. fil. Václav Konzal

Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
konzal@slu.cas.cz

doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
kouril@arub.cz

PhDr. Pavel Kůrka, Th.D.

Praha
pavelkurka@seznam.cz

Mgr. Naďa Labancová, Ph.D.

Štátny archív v Nitre
nada.racova@gmail.com

prof. Dr. Christian Lübke

GWZO e. V. an der Universität Leipzig
luebke@uni-leipzig.de

Prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.

Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty
Masarykovy univerzity Brno
machacek@phil.muni.cz

prof. PhDr. Zdeněk Měřínský, CSc.

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty

Masarykovy univerzity Brno
merinsky@phil.muni.cz

doc. PhDr. Jiří Mikulec, CSc.

Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
mikulec@hiu.cas.cz

Mgr. Tomáš Parma, Ph.D.

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění
Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého
v Olomouci
tomas.parma@upol.cz

PhDr. Karol Pieta, DrSc.

Archeologický ústav SAV v Nitre
nraupiet@savba.sk

Mgr. Štefan Pilát, Ph.D.

Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
pilat@slu.cas.cz

PhDr. Lumír Poláček, CSc.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.
polacek@arub.cz

prof. Dr. hab. Jacek Poleski

Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego Kraków
jpoleski@wp.pl

PhDr. Naďa Profantová, CSc.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Praha, v. v. i.
profantova@arup.cas.cz

ao. Univ.-Prof. Dr. Johannes Reinhart

Institut für Slawistik, Universität Wien
johannes.reinhart@univie.ac.at

prof. PhDr. Alexander T. Ruttkay, DrSc.

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Archeologický ústav SAV v Nitre
nraurut@savba.sk

prof. PhDr. Petr Sommer, CSc., DSc.

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Archeologický ústav Akademie věd ČR, Praha, v. v. i.
sommer@arup.cas.cz

Dr. Marek Stawski

Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin
marhist@interia.pl

Ján Steinhübel, CSc.

Historický ústav SAV
histjast@savba.sk

prof. em. Francis J. Thomson

University of Antwerp
francis.thomson@ua.ac.be

prof. Christo Trendafilov

Preslavska knižovna škola, Šumenski universitet
trendafilovhristo@abv.bg

Anatolij A. Turilov, Ph.D.

Departament slavistiki, Moskva
aaturilov@gmail.com

PhDr., Dr.h.c. Vladimír Vavřínek, CSc.

Slovanský ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
vladimir.vavrinek@seznam.cz

prof. PhDr. Radoslav Večerka, DrSc.

Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno
bohem@phil.muni.cz

Doc. Mgr. Miroslav Vepřek, Ph.D.

Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého
v Olomouci
Miroslav.veprek@upol.cz

prof. PhDr. Martin Wihoda, Ph.D.

Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno
wihoda@phil.muni.cz

prof. em. Dr. Herwig Wolfram

Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Universität Wien
herwig.wolfram@univie.ac.at

prof. Ian Wood

School of History, Faculty of Arts, University of Leeds
i.n.wood@leeds.ac.uk

prof. Giorgio Ziffer

Dip.to di Lingue e letterature straniere, Università di Udine
giorgio.ziffer@gmail.com

prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.

Historický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.
zemlicka@hiu.cas.cz

Pavel Kouřil a kol.

CYRILOMETODĚJSKÁ MISIE A EVROPA

– 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu

Grafická úprava a tisk: Arte 73 s. r. o.

Vydal Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.

www.arub.cz

© Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i.

Brno 2014

ISBN 978-80-86023-50-2

